

Hur bemöts föräldrar med kognitiva och ekonomiska svårigheter av socialtjänsten i ärenden där det föreligger vräkningsrisk?

Stina Fernqvist, forskare i sociologi
Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF)
Uppsala Universitet

stina.fernqvist@ibf.uu.se

- Forskare i sociologi
- Forskningsområden
 - Ekonomisk utsatthet i barndomen
 - Ekonomisk maktutövning i familjen
 - Ekonomisk utsatthet och kognitiva svårigheter
 - Barnfamiljer och vräkningsrisk

Bakgrund I: Ekonomisk utsatthet och kognitiva svårigheter

- Tidigare belagd korrelation; svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, svårt att få försörjningsstöd, låga ersättningsnivåer, merkostnader, svårigheter att hantera ekonomin
- Personer med funktionsnedsättning lever ofta under sämre förhållanden än majoritetsbefolkningen, med lägre utbildningsnivå och exkludering från arbetsmarknaden (t.ex. Socialstyrelsen 2010)
 - Svårigheter att få ekonomiskt bistånd; diagnos krävs för stöd enligt LSS
 - Den ekonomiska knappheten kan förstärka den utsatthet som orsakas av funktionsnedsättningen

Föräldrar med ekonomiska och kognitiva svårigheter: välfärdsstatliga perspektiv och åtgärder

- Lagstiftning och stödformer: överlappningar och potentiella glapp
 - LSS – SoL
 - Definitioner av levnadsnivå
 - Familjeperspektiv vs. individperspektiv
- Begränsad försörjningsförmåga, problem med att hantera ekonomin
 - Svårigheter att möta villkor kopplade till försörjning och ekonomisk utsatthet; svårt att få rätt stöd.
 - De ekonomiska problemen och dess följder i skymundan?

Bakgrund II: Barnvräkningar – fakta och kunskapsluckor

- Rätten till bostad i FN:s barnkonvention
 - Framhåller konventionsstaternas ansvar **att bistå vårdnadshavare** i att säkerställa barns rätt till en adekvat levnadsstandard, ”särskilt i fråga om mat, kläder och bostäder” (Artikel 27)
- Barnvräkningar efter nollvisionen 2007
- Barnperspektiv i det sociala arbetets praktik
- Till stora delar okänt:
 - Barn i vräkningsrisk; anmälda vräkningar
 - Barn som lever under instabila boendevillkor
 - Renovräkningar bland barnfamiljer

Vräkning, ekonomiskt bistånd och barnperspektiv

- Frivillighetsprincip i socialtjänstlagen styr möjligheter till ekonomiskt stöd vid vräkning
- Samtal med barn och barns delaktighet
 - Barnkonventionens 12:e artikel om rätten att bli hörd
- ”Barnspecifika” behov och hänsyn vid vräkning och vräkningsrisk

”Framställningar av föräldrapositioner vid barnvräkningar: kategoriseringar, förklaringsmodeller och möjliga insatser” 2015-2017 (Forte)

- Familjer i ekonomisk utsatthet som forskningsintresse
 - Vräkningsrisk som indikation på tydlig ekonomisk utsatthet
 - Föräldrar med kognitiva svårigheter bland dessa ärenden?
 - Nollvision och barnvräkningar ; politisk och medial relevans
 - Fokus på det sociala arbetets praktik snarare än bostadspolitik

- Perspektiv på klienter med ekonomiska och kognitiva svårigheter
 - Förklaringar till akut ekonomisk utsatthet; bedömningar, gränsdragningar och avvägningar i bemötande och hantering av ärendet
 - Socialekreterarnas roll och handlingsutrymme i förhållande till klienter med ekonomiska och (möjliga eller diagnosticerade) kognitiva svårigheter
 - Relativt hög grad av självständighet *men* i spänningsfält mellan klientens behov och institutionella regler/normer

Kategoriseringspraktiker i det sociala arbetets praktik

- Sortera mellan förtjänta/icke förtjänta av stöd; att synliggöra funktionsnedsättning i syfte att legitimera behov och stöd
 - Socialt arbete som moralisk praktik (t.ex. Johansson 2001, Hasenfeld 2010)
 - Ekonomisk skötsamhet
- Att samtidigt uppmuntra egenmakt och inte stigmatisera klienten?
- Uppdelning/specialisering i det sociala arbetets praktik – har det betydelse i förhållande till denna klientgrupp?

Data och genomförande

- Kvalitativ analys av 40 försörjningsstödsutredningar från socialtjänsten där vräkningsrisk framkommer
 - Fyra kommuner med variation rörande invånarantal och socioekonomisk profil
- **Intervjuer med 10 handläggare inom socialtjänsten (i huvudsak socialsekreterare på försörjningsstöd men även vräkningsförebyggare och mottagningssekreterare) som i sin profession möter familjer som står inför vräkningsrisk pga ekonomiska problem**
 - Fyra kommuner (delvis samma som ovan)

Informanternas position

- *Street level bureaucrats* ("gräsrotsbyråkrater")
 - Förhåller sig till både riktlinjer/policy och individuell bedömning; förväntas navigera på en mellanliggande nivå
 - Tjänstepersoner inom myndigheter som kan definieras som *people-processing* (t.ex. Lipsky 2010:140) med ett förhållandevis generöst handlingsutrymme och möjlighet till individuellt beslutsfattande
 - Fokus på tjänstepersonernas handlingsutrymme i socialtjänstens arbete i mötet med denna klientgrupp (t.ex. dokumentation av misstankar om funktionsnedsättning; hantering av misstänkt funktionsnedsättning i klientmötet; utrymme för förändringar av handlägningsrutiner; samverkansformer internt och externt)

Centrala intervjuteman

- Bedömningar och gränsdragningar i klientmötet
 - Att förhålla sig till en moralisk dimension av ekonomisk utsatthet
 - Att upptäcka, hantera och dokumentera kognitiva svårigheter
- Vräkningsrisk och föräldraförmåga
 - Ekonomisk utsatthet som grund för orosanmälan?
- Perspektiv på den egna rollen
 - Vad ska den innefatta?
 - Förändringsarbete i förhållande till denna klientgrupp

Bedömningar och gränsdragningar i klientmötet

- Förhandlingar rörande ”normalitet” och skötsamhet
- Kognitiva svårigheter (konstaterade eller misstänkta) framställs som något som gör klienten förtjänt av stöd
 - Vikten av att inte förutsätta slarv och bristande disciplin framhålls, samtidigt som ett dilemma därmed synliggörs: hur benämna och bemöta kognitiva svårigheter i relation till ekonomiska problem utan att stigmatisera klienten?

Upptäcka, hantera, dokumentera

- ”Just när det gäller ekonomi och sånt som vardagsekonomi och budget, hur man ska hantera sina vardagliga pengar runt skulderna...Hade man vetat om att det fanns svårigheter är det en annan sak, man kan ana det men då blir det den här balansgången där man inte kan behandla folk som mindre vetande när det inte behövs.”
- ”Man kan skriva det på ett bra sätt... man får inte spekulera. Bättre att man dokumenterar för lite än för mycket när det gäller såna saker, lite försiktigt, och att man får etablera en kontakt för mitt första intryck kan ju vara fel.”

Anpassning till klientens förutsättningar

”Språket är ju...även om det ska vara väldigt enkelt så är det inte det. Jag har haft flera personer som inte förstått vad det innebär. Då är man mycket mer i händerna och utsatt, alla som är här är ju utsatta på ett sätt eftersom man är hos en myndighet men när man inte heller förstår vad som händer så blir man oerhört utsatt (...) Jag tror att det ligger mycket på enskilda handläggare att träna in det ögat, att våga fråga rätt frågor och inte nöja sig med ett 'ja' när man frågar om klienten förstår.”

(att undvika) Moraliska dimension av ekonomisk utsatthet – vem är förtjänt av stöd?

- ”Det finns ju en uppfattning att vissa sätter det här i system. De vet att de inte blir vräkta för att de har barn och barnen blir som en slags gisslan så skiter de i att betala hyror för de vet att vi ändå räddar dem till slut. Jag tror inte på det, för om man har tänkt ut en sån strategi...ja, då beror det ändå på någonting.”
- ”Om det finns vissa svårigheter där ork och förmåga inte räcker till att sköta barn, hem, ekonomi och arbete...Det är ganska många delar för en person som kanske inte har de förutsättningarna och att då stötta och inte gå in med ett straffande tänk är viktigt.”

Vräkningsrisk och föräldraförmåga

- **Att göra orosanmälan**
 - ”Det finns egentligen inget skäl till att inte göra en orosanmälan, känner jag....man ska alltid göra en orosanmälan när barn riskerar att bli avhysta.”
 - ”I ett fall var det en familj som letade bostad och hittade det själv, de var bostadslösa men kunde bo hos vänner och sen hittade de ett andrahandsboende. Där kände inte jag någon oro för barnet i familjen för de hade ju löst det på egen hand (...) Så det är inte alltid skäl för orosanmälan. Det som är viktigt är att lyssna på föräldrarnas planering.”
 - ”Man tänker att avhysningsrisk alltid ska vara grund för anmälan egentligen men det är inte så man ser det på barnsidan för det handlar inte alltid om bristande föräldraförmåga.”

- **Barns bästa?**

”Ibland känns det lite grann som att man tar för mycket hänsyn, missförstå mig rätt men det är som att bara för att det är en barnfamilj så får man på nåt vis bete sig hursomhelst. Det blir nästan som en björntjänst när det kan vara jättestora hyresskulder som man bara på nåt vis låter det gå. Jag vet inte om jag tycker att det alltid är för barns bästa.”

Den egna rollen; kompetens, avvägningar och utrymme för förändring

- ”Jag kan försöka vara ännu mer tydlig, inte ta för mycket information på en gång, försöka dela upp det, skriva ner så man ser vad vi har pratat om, säga att de ska ringa mig en viss tid och om de inte gör det så ringer jag. Det blir liksom mer uppstyrt så att det verkligen kommer in. Man kan inte sitta där sen och tycka att det är konstigt att papperen inte skickades in.”
- ”I vår tjänstebeskrivning står bara att vi ska utreda rätt till ekonomiskt bistånd – vad innebär utredandet? Det handlar om kompetens. Jag har lång erfarenhet av att jobba med olika människor inom försörjningsstöd, jag kan diskutera det här, snappar upp det lite snabbare. Det tror inte jag går per automatik hos någon, det kan missas helt och man gör på ett annat sätt.”
- Jag tänker mig någon slags...människa (skratt), det måste på något sätt vara en människa i det här, som både är en påpuffare för saker och ting för det här för det handlar om så mycket. Att kunna ta till sig information, att söka information, att få hjälp att sortera information...inte att man ska ta över på det sätt man ofta gör som god man för det kanske inte heller är rätt.”

Mönster/resultat i studien

- Ekonomiska svårigheter och kognitiva svårigheter som separata spår (mer explicit i utredningstexterna): värde i att synliggöra kopplingarna emellan
- Att kunna visa ekonomisk skötsamhet – utmaning för dessa föräldrar?
- Inblick i den ekonomiska situationen kan leda till upptäckter av andra problem – behov av helhetsperspektiv och utökad/förbättrad samverkan?

- Vikten av att dessa klienter blir synliga för att de ska kunna få rätt stöd påpekas men också svårigheterna med att upptäcka och på rätt sätt uppmärksamma; överlag synliggörande av gränsdragningar, t.ex.
 - När blir vräkning/vräkningsrisk grund för att ifrågasätta föräldraförmåga?
 - Varierande definitioner av den egna yrkesrollen; vad innebär det att "utreda"?
- Kognitiva svårigheter, försörjningsförmåga och ekonomisk skötsamhet
 - Ekonomisk utsatthet som ovilja eller oförmåga?
 - Kompetens och erfarenhet för att upptäcka och adressera

UPPSALA
UNIVERSITET

”Ytterligare hinder på en redan snårig väg” – om socialtjänstens möten med föräldrar som har ekonomiska och kognitiva svårigheter.

<http://www.lul.se/sv/Kampanjwebbar/SUFKunskapscentrum/Projekt/Rapporter/>

